Κωστής Κοκκινόφτας
Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΕΝΤΥΠΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Οι απαρχές της έκδοσης εντύπων στην Κύπρο με θέματα που αφορούν στην ιστορία, τη λαογραφία, τη μελέτη της κοινωνίας και τον φιλοσοφικό στοχασμό, εντοπίζονται στις αρχές του 20ού αιώνα. Εκδόθηκαν τότε μερικές περιοδικές εκδόσεις, ανάμεσα στις οποίες περιλαμβάνονται και ορισμένες με σαφή εκκλησιαστικό προσανατολισμό, όπως ο «Εκκλησιαστικός Κήρυξ» και ο «Απόστολος Βαρνάβας», που ξεχωρίζουν για τη σταθερότητα της κυκλοφορίας και την ποιότητα των δημοσιεύσεών τους. Αμφότερες, εκτός από τη γενικότερη αρθρογραφία τους γύρω από την εκκλησιαστική ζωή και την επιστήμη της θεολογίας, περιέλαβαν στις σελίδες τους και κείμενα για την τοπική ιστορία, τη βυζαντινή μουσική, την τέχνη, την κυπριακή εκπαίδευση και άλλα, γεγονός που τους προσδίδει γενικότερο ενδιαφέρον. Η μεν πρώτη κυκλοφόρησε, μεταξύ των ετών 1911-1918, σε οκτώ τόμους, με πρωτοβουλία του Μητροπολίτη Κιτίου (1910-1918) Μελέτιου Μεταξάκη, η δε δεύτερη εκδόθηκε το 1918 από τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου (1916-1933) Κύριλλο Γ΄ και εξακολουθεί να κυκλοφορεί μέχρι τις μέρες μας, ως το επίσημο περιοδικό της Εκκλησίας της Κύπρου. Είναι ένα από τα μακροβιότερα εκκλησιαστικά έντυπα του Ελληνισμού και μέχρι σήμερα (Ιούνιος 2016) έχουν κυκλοφορήσει 77 τόμοι.

Καθοριστικό, όμως, ρόλο για την πορεία της επιστημονικής έρευνας στο νησί διαδραμάτισε το περιοδικό «Κυπριακά Χρονικά», που εκδόθηκε στη Λάρνακα, μεταξύ των ετών 1923-1937 (συνολικά 13 τόμοι), από ομάδα λογίων της πόλης, την οποία συγκροτούσαν ο Μητροπολίτης Κιτίου (1918-1937) Νικόδημος Μυλωνάς, ο Μικρασιάτης φιλόλογος και καθηγητής στο Παγκύπριο Ιεροδιδασκαλείο Ιωάννης Συκουτρής και οι λόγιοι Λουκής Πιερίδης και Νεοκλής Κυριαζής, με τον τελευταίο να αναλαμβάνει στη συνέχεια και την ευθύνη της κυκλοφορίας του. Το περιοδικό, με τη δημοσίευση αρχειακού υλικού και πρωτότυπων εργασιών, δικαίωσε τις προσδοκίες των ιδρυτών του και συνέτεινε στη θεμελίωση των κυπρολογικών σπουδών. Στις σελίδες του εντοπίζονται μελέτες για ποικίλα ιστορικά, φιλολογικά, αρχαιολογικά και άλλα θέματα, που κάλυψαν ένα μεγάλο κενό και έθεσαν τις βάσεις για την περαιτέρω ανάπτυξη της επιστημονικής έρευνας.

Το έργο της εκδοτικής ομάδας των «Κυπριακών Χρονικών» συνέχισε η «Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών», η οποία ιδρύθηκε, το 1936, από ομάδα λογίων με πρώτο πρόεδρο τον τότε γυμνασιάρχη του Παγκυπρίου Γυμνασίου και μετέπειτα Υπουργό Παιδείας της Κυπριακής Δημοκρατίας Κωνσταντίνο Σπυριδάκη, και με κύριο στόχο την προώθηση των τοπικών σπουδών. Για τον σκοπό αυτό, ένα χρόνο αργότερα, εξέδωσε το ετήσιο δελτίο «Κυπριακαί Σπουδαί», το οποίο μέχρι σήμερα

αριθμεί 75 τόμους, με εκατοντάδες μελέτες γύρω από τους τομείς της ιστορίας, της λαογραφίας, της αρχαιολογίας και άλλους. Ας σημειωθεί ότι η «Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών» διοργάνωσε με επιτυχία τέσσερα κυπρολογικά συνέδρια, τα έτη 1969, 1982, 1996 και 2008, και εξέδωσε τα πολύτομα πρακτικά τους με πλούσια ύλη για διάφορες πτυχές της ιστορικοφιλολογικής επιστήμης, που αφορούν στην Κύπρο. Πραγματοποίησε επίσης ξεχωριστές εκδόσεις στη σειρά «Δημοσιεύματα της Εταιρείας Κυπριακών Σπουδών» και ίδρυσε, με πρώτο διευθυντή τον ζωγράφο Αδαμάντιο Διαμαντή, «Μουσείο Λαϊκής Τέχνης», όπου διαφυλάχθηκαν μοναδικά επιτεύγματα της τοπικής δημιουργίας.

Όπως ήταν αναμενόμενο, η πρωτοβουλία για την έκδοση των ανωτέρω επιστημονικών εντύπων οφειλόταν σε ιδιώτες ή διαφόρους εκκλησιαστικούς αξιωματούχους, λόγω της ξένης κατοχής, που επιδρούσε άμεσα στη ζωή των κατοίκων. Η ανακήρυξη της Ανεξαρτησίας, το 1960, επέφερε τη διαφοροποίηση των μέχρι τότε κοινωνικών δομών, με αποτέλεσμα οι πνευματικές και επιστημονικές δραστηριότητες να αναδιοργανωθούν και να τεθούν σε διαφορετική βάση. Για τον λόγο αυτό, το 1962, ιδρύθηκε από την Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση το «Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών», ως αυτόνομος οργανισμός, με την εντολή να αναλάβει την έρευνα, συλλογή και μελέτη των πηγών της κυπριακής ιστορίας, της λαογραφίας και του τοπικού εθνολογικού πλούτου, καθώς και την καταγραφή και μελέτη της κυπριακής διαλέκτου. Στη συνέχεια, το 1967, με ειδικό νόμο, που ψηφίστηκε από την Κυπριακή Βουλή, το «Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών» αποτέλεσε ειδικό επιστημονικό τμήμα του Υπουργείου Παιδείας. Έκτοτε το Κέντρο εξέδωσε μεγάλο αριθμό βιβλίων, κυρίως στις σειρές «Πηγές και Μελέτες της Κυπριακής Ιστορίας» και «Δημοσιεύματα του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών», ενώ, ταυτόχρονα, από το ίδιο έτος της ίδρυσής του, προχώρησε στην έκδοση ετήσιας Επετηρίδας, με τη συνεργασία Κυπρίων, Ελλαδιτών και ξένων μελετητών. Μέχρι σήμερα έχουν κυκλοφορήσει 37 τόμοι με πολλές και πρωτότυπες εργασίες.

Εκτός από την Επετηρίδα του «Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών», στην Κύπρο σήμερα κυκλοφορούν άλλες δύο Επετηρίδες με παρόμοια ή παραπλήσια θεματική. Η πρώτη εκδίδεται από το «Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου», που ιδρύθηκε το 1986 από τον νυν Μητροπολίτη Κύκκου και Τηλλυρίας Νικηφόρο, με κύριο σκοπό την επιστημονική έρευνα της ιστορίας της Εκκλησίας της Κύπρου και της πνευματικής ζωής του νησιού. Το Κέντρο Μελετών, από τα πρώτα χρόνια της ίδρυσής του, έδωσε προτεραιότητα στην έκδοση ανέκδοτου αρχειακού υλικού και πραγματοποίησε εκατόν περίπου εκδόσεις με ποικίλη θεματογραφία, που περιλαμβάνει τους τομείς της κυπριακής ιστορίας, της βυζαντινής τέχνης, της μοναστηριολογίας, της αγιολογίας, της φιλολογικής έρευνας και άλλους. Ο πρώτος τόμος της Επετηρίδας εκδόθηκε το 1990 και έκτοτε έχουν κυκλοφορήσει 10 τόμοι, με πολλές και σημαντικές εργασίες.

Η δεύτερη Επετηρίδα εκδόθηκε από την «Κυπριακή Εταιρεία Ιστορικών Σπουδών», η οποία ιδρύθηκε το 1989 με πρόεδρο τον λόγιο Αριστείδη Λ. Κουδουνάρη, και με επίκεντρο των δραστηριοτήτων της τη μελέτη της τοπικής ιστορίας και των πνευματικών δεσμών Κύπρου και Ελληνισμού. Η Εταιρεία έθεσε ως κύριο στόχο της την ανάπτυξη της ιστορικής επιστήμης με την έκδοση Επετηρίδας, που πρωτοκυκλοφόρησε το 1992. Έκτοτε έχουν εκδοθεί 11 τόμοι.

Στον ίδιο τομέα επιστημονικής δράσης κινείται και η άτακτη χρονικά, αλλά πολυσέλιδη έκδοση «Μελέται και Υπομνήματα». Εκδίδεται από το «Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄», το οποίο ιδρύθηκε από την Εκκλησία της Κύπρου σε συνεργασία με την Κυπριακή Δημοκρατία, το 1982, με σκοπό να συμβάλει στην πολιτιστική ανάπτυξη με τη λειτουργία Βυζαντινού Μουσείου, Πινακοθήκης και Βιβλιοθήκης. Η έκδοση περιλαμβάνει εκτενείς κυπρολογικές μονογραφίες σε διάφορα θέματα της πολιτικής, εκκλησιαστικής, πνευματικής και οικονομικής ιστορίας, και αποτελεί προέκταση των επιστημονικών δραστηριοτήτων του Ιδρύματος, το οποίο, ανάμεσα στα άλλα, έχει εκδώσει πολύτομη και ογκώδη Ιστορία της Κύπρου. Πρωτοκυκλοφόρησε το 1984 με υπεύθυνο έκδοσης τον πρώην διευθυντή του «Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών» Θεόδωρο Παπαδόπουλλο και μέχρι σήμερα αριθμεί 7 τόμους.

Στα νεώτερα χρόνια εκδόθηκαν και αρκετά άλλα έντυπα, που κάλυψαν μια ευρύτητα θεμάτων. Ανάμεσά τους περιλαμβάνεται η «Φιλολογική Κύπρος», που κυκλοφόρησε το 1960 και αποτέλεσε το ετήσιο επιστημονικό δελτίο του «Ελληνικού Πνευματικού Ομίλου Κύπρου». Ο Όμιλος αυτός ιδρύθηκε, το 1947, από ομάδα καθηγητών του Παγκυπρίου Γυμνασίου με επικεφαλής τον τότε γυμνασιάρχη Κωνσταντίνο Σπυριδάκη, και με στόχο την έρευνα γύρω από διάφορα επιστημονικά και πολιτιστικά θέματα, και τη σύσφιγξη των πνευματικών και καλλιτεχνικών σχέσεων Κύπρου και Ελλάδας. Για τον λόγο αυτό εξέδωσε αρχικά, στα χρόνια της Αγγλοκρατίας, το «Δελτίον Πνευματικού Ομίλου», που διαδέχθηκε στη συνέχεια η «Φιλολογική Κύπρος». Η τελευταία περιλαμβάνει στις σελίδες της, τόσο λογοτεχνικά κείμενα, όσο και πρωτότυπες μελέτες για φιλολογικά, λογοτεχνικά, ιστορικά, λαογραφικά και άλλα θέματα. Μέχρι σήμερα έχουν εκδοθεί 37 τόμοι. Ας σημειωθεί ότι τον Σπυριδάκη διαδέχθηκε στην προεδρία του Ομίλου ο γιατρός και λογοτέχνης Κύπρος Χρυσάνθης, ο οποίος υπηρέτησε από τη θέση αυτή για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Ο Κωνσταντίνος Σπυριδάκης υπήρξε ο πρώτος πρόεδρος και του «Συνδέσμου Ελλήνων Φιλολόγων Κύπρου Στασίνος», που ιδρύθηκε, το 1962, με κύριο στόχο την καλλιέργεια της επιστήμης της κλασικής αρχαιολογίας και την ενίσχυση και διάδοση των ανθρωπιστικών σπουδών. Για τον σκοπό αυτό τα μέλη του μερίμνησαν για την πραγματοποίηση διαλέξεων και τη διοργάνωση επιστημονικών συνεδρίων, και εξέδωσαν, το 1963, το περιοδικό «Στασίνος». Μέχρι σήμερα έχουν κυκλοφορήσει 14 τόμοι με αξιόλογες εργασίες για ποικίλα θέματα,

που αφορούν στις φιλολογικές και ιστορικές σπουδές, στην αρχαιολογία, τη φιλοσοφία, τη νεοελληνική γραμματεία και άλλα.

Εκτός από τα ανωτέρω έντυπα, τη δεκαετία του 1960 κυκλοφόρησε επίσης το περιοδικό «Κυπριακός Λόγος» με ενδιαφέρουσα λογοτεχνική, φιλολογική, λαογραφική και άλλη ύλη. Αρχικά το περιοδικό υπήρξε όργανο της «Ομοσπονδίας Συνδέσμων Γονέων και Κηδεμόνων Δημοτικών Σχολείων Λευκωσίας» και είχε ως διευθυντή τον λογοτέχνη και τότε βουλευτή Πέτρο Στυλιανού. Ο τελευταίος, όμως, ένα χρόνο αργότερα ανέλαβε εξ ολοκλήρου την ευθύνη της κυκλοφορίας του. Στα πρώτα τεύχη ο «Κυπριακός Λόγος» δημοσίευε, ανάμεσα σε άλλα, και κείμενα - παρεμβάσεις σε διάφορα κοινωνικά ζητήματα, ενώ αργότερα έδωσε έμφαση στη μελέτη πτυχών της κυπριακής ιστορίας και της πολιτιστικής ζωής, που σχετίζονταν άμεσα με τις επιπτώσεις της τουρκικής εισβολής του 1974. Εκδόθηκαν συνολικά, μεταξύ των ετών 1969-1985, 80 τεύχη.

Ανάμεσα στις υπόλοιπες περιοδικές εκδόσεις, που κυκλοφόρησαν μετά την Ανεξαρτησία, περίοπτη θέση κατέχει το περιοδικό «Λαογραφική Κύπρος», που εκδόθηκε από ομάδα καθηγητών του Παγκυπρίου Γυμνασίου με στόχο να συμβάλει στην εθνική αυτογνωσία, αξιοποιώντας την αξία που έχει η μελέτη της λαογραφίας ως ιστορικής επιστήμης. Η «Λαογραφική Κύπρος» περιλαμβάνει στις σελίδες της εκατοντάδες εργασίες για τον λαϊκό πολιτισμό και αποτελεί πολύτιμο βοήθημα για όσους ασχολούνται με σχετικές μελέτες. Εκδότης και διευθυντής του περιοδικού, καθόλο το διάστημα της κυκλοφορίας του, υπήρξε ο γυμνασιάρχης του Παγκυπρίου Γυμνασίου και μετέπειτα επιθεωρητής φιλολογικών μαθημάτων Χρύσανθος Κυπριανού, ο οποίος κατάφερε να ενεργοποιήσει εκατοντάδες μελετητές από κάθε περιοχή του νησιού, που εμπλούτησαν τις σελίδες του με καταγραφές εθίμων και παραδόσεων, αναφορές σε έργα της λαϊκής μούσας, κυπριακούς μύθους, γιατροσόφια και πολλά άλλα. Συνολικά κυκλοφόρησαν, μεταξύ των ετών 1971-2003, 33 τόμοι. Ας σημειωθεί ότι καρπός της πνευματικής ομάδας του περιοδικού υπήρξε το «Συμπόσιο Λαογραφίας», που διοργανώθηκε το 1972, έτος κατά το οποίο τυπώθηκαν και τα πρακτικά του.

Στα χρόνια μετά την τουρκική εισβολή κυκλοφόρησαν επίσης μερικά περιοδικά με εξειδικευμένη θεματική, όπως ο «Ζήνων», που αποτελεί περιοδική έκδοση της «Φιλοσοφικής Εταιρείας Κύπρου». Η Εταιρεία αυτή ιδρύθηκε το 1978 με πρώτο πρόεδρο τον μετέπειτα καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Κύπρου Κώστα Π. Μιχαηλίδη και με στόχο την καλλιέργεια του φιλοσοφικού στοχασμού. Ο «Ζήνων» περιλαμβάνει στις σελίδες του πρωτότυπες ανακοινώσεις, ορισμένες από τις οποίες είχαν αρχικά παρουσιαστεί στις εσωτερικές συγκεντρώσεις της Εταιρείας. Πρωτοκυκλοφόρησε το 1980 και μέχρι σήμερα έχουν εκδοθεί 35 τόμοι, μερικοί από τους οποίους, όμως, έχουν διπλή ή μεγαλύτερη αρίθμηση.

Ξεχωριστή παρουσία ανάμεσα στα περιοδικά έντυπα των νεώτερων χρόνων έχει επίσης η ετήσια έκδοση «Κυπριακή Μαρτυρία» του «Ομίλου Πνευματικής

Ανανέωσης». Ο Όμιλος συγκροτήθηκε στη σημερινή του μορφή, το 1976, από ομάδα εκπαιδευτικών, που είχαν στόχο να συμβάλουν στην ανασύνταξη των ψυχικών δυνάμεων του Ελληνισμού της Κύπρου, ύστερα από την τουρκική εισβολή του 1974. Η «Κυπριακή Μαρτυρία» πρωτοκυκλοφόρησε το 1982 και έκτοτε έχουν εκδοθεί 35 τόμοι. Στις σελίδες της δημοσιεύονται δοκιμιακού χαρακτήρα κείμενα Κυπρίων και Ελλαδιτών διανοουμένων, τα οποία αναφέρονται σε ζητήματα, που απασχολούν άμεσα τον τόπο και την επιβίωσή του. Ας σημειωθεί ότι πρόεδρος του Ομίλου για πολλά χρόνια υπήρξε ο διευθυντής της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου Μιχαλάκης Μαραθεύτης.

Τέλος, εκτός από τις ανωτέρω περιοδικές εκδόσεις, στο νησί κυκλοφορούν σήμερα και ορισμένες άλλες, που επικεντρώνονται στον τομέα των θεολογικών σπουδών και του εκκλησιαστικού προβληματισμού. Από αυτές ξεχωρίζουν ο «Εκκλησιαστικός Κήρυκας» της Μητρόπολης Κιτίου, οι «Ενατενίσεις» της Μητρόπολης Κύκκου και Τηλλυρίας και η «Πνευματική Διακονία» της Μητρόπολης Κωνσταντίας και Αμμοχώστου. Ο «Εκκλησιαστικός Κήρυκας» κυκλοφορεί σε ετήσια βάση υπό τη διεύθυνση του καθηγητή στο Τμήμα Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου Κύπρου Σταύρου Φωτίου. Δημοσιεύει κείμενα, που αναφέρονται σε ζητήματα της θεολογικής επιστήμης, συνδυασμένα με πτυχές του σύγχρονου βίου, καθώς και με διάφορα άλλα θέματα, όπως της εκκλησιαστικής ιστορίας, καθώς και της εκπαίδευσης και των ποικίλων προβλημάτων της. Πρωτοκυκλοφόρησε το 1989 και μέχρι σήμερα έχουν εκδοθεί 20 τόμοι. Οι «Ενατενίσεις» και η «Πνευματική Διακονία» κυκλοφορούν από τα Γραφεία Εκκλησιαστικής Διακονίας των οικείων Μητροπόλεων, από το 2007 η πρώτη και από το αμέσως επόμενο έτος η δεύτερη, και αριθμούν μέχρι σήμερα 24 και 22 τεύχη αντιστοίχως. Στις σελίδες τους περιλαμβάνονται ζητήματα της τρέχουσας εκκλησιαστικής επικαιρότητας, καθώς και άλλα, που αναφέρονται στην πνευματική και εθνική ζωή, και τα οποία απασχολούν τον άνθρωπο της σύγχρονης εποχής. Αμφότερες οι εκδόσεις αυτές έχουν στόχο να συμβάλουν στην επιμόρφωση και πνευματική οικοδομή των αναγνωστών τους και διακρίνονται για την πρωτοτυπία των δημοσιεύσεών τους.

Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό: Νέα Εστία, τχ 1871 (Αθήνα 2016), σ. 797-801.